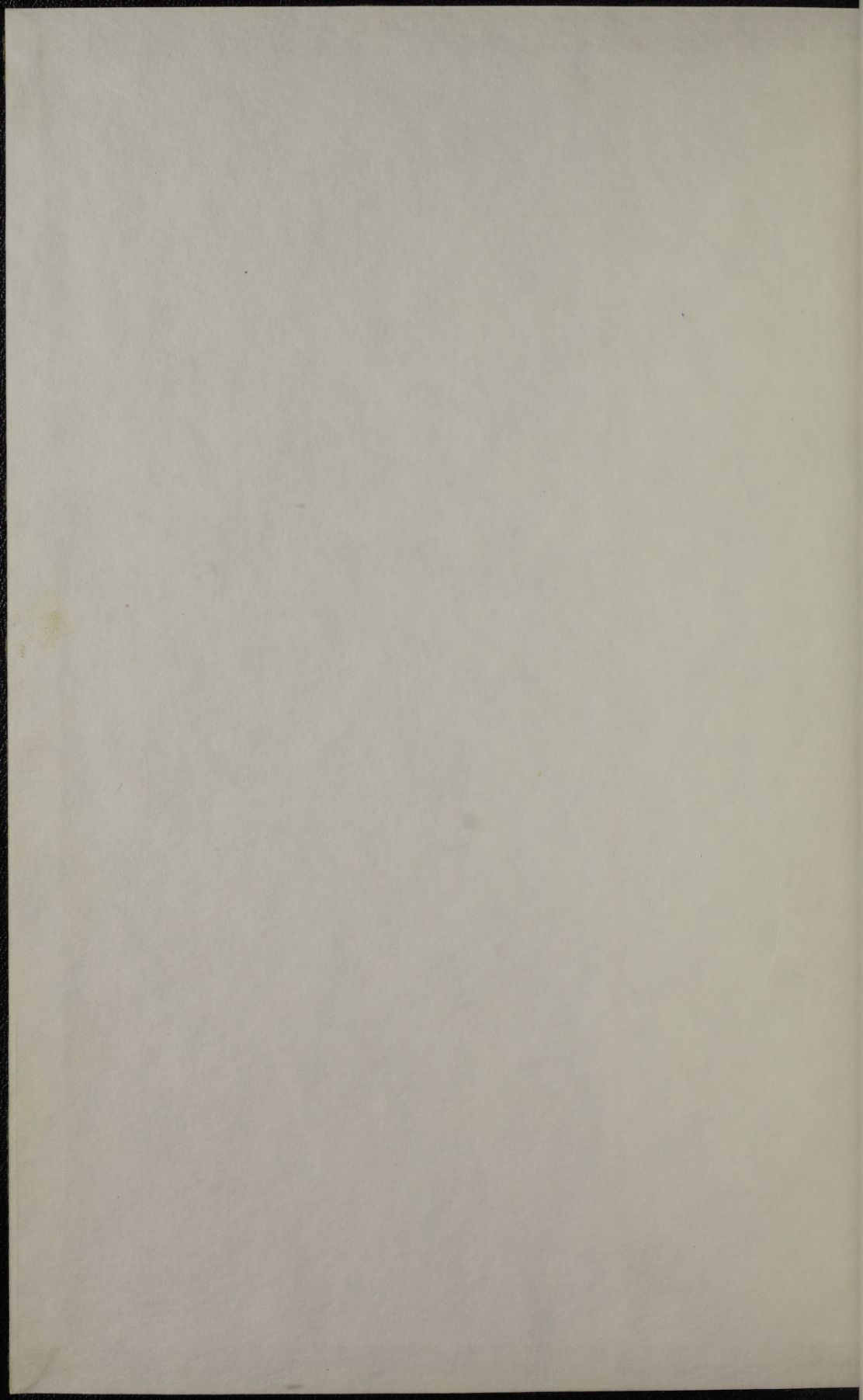
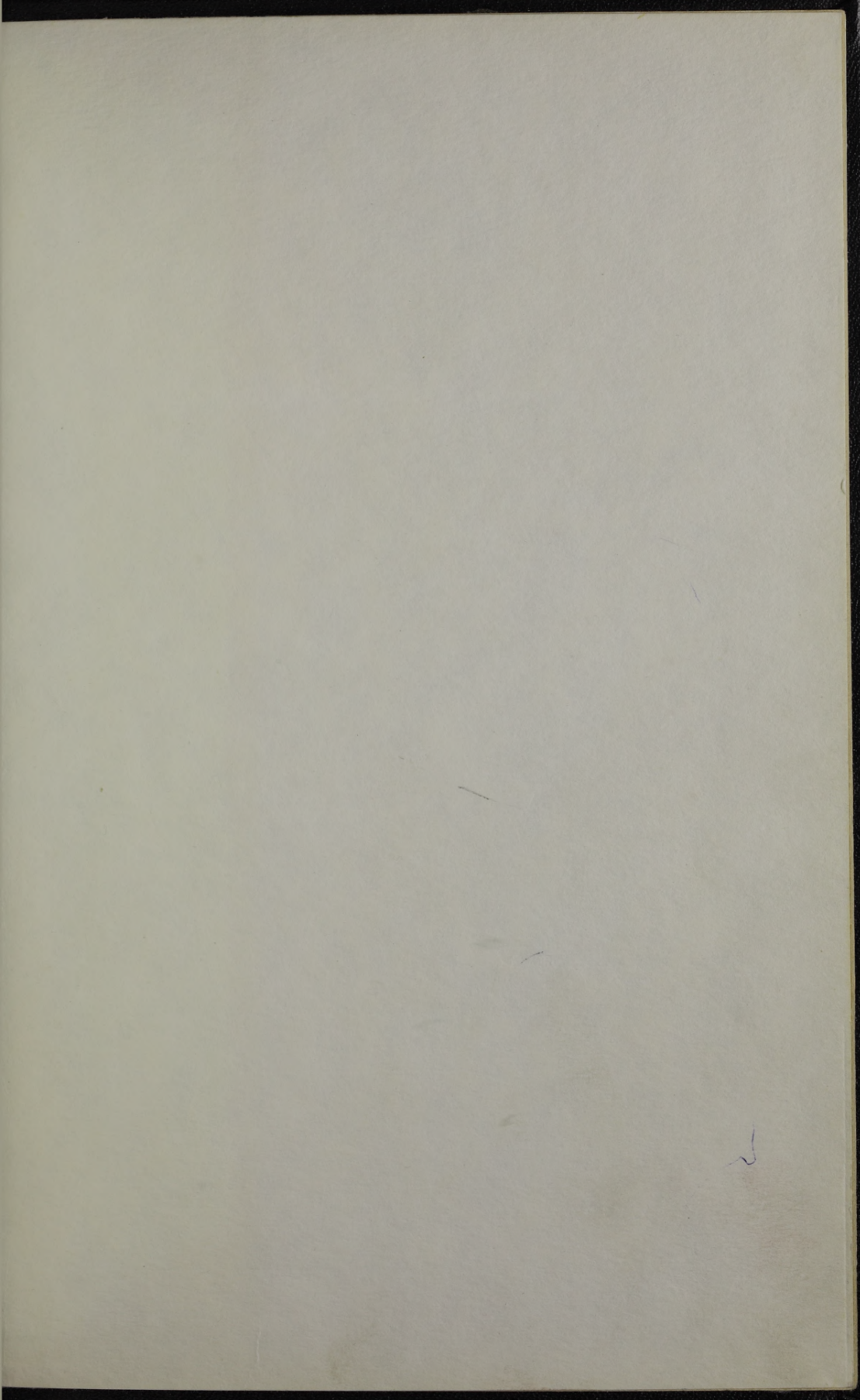

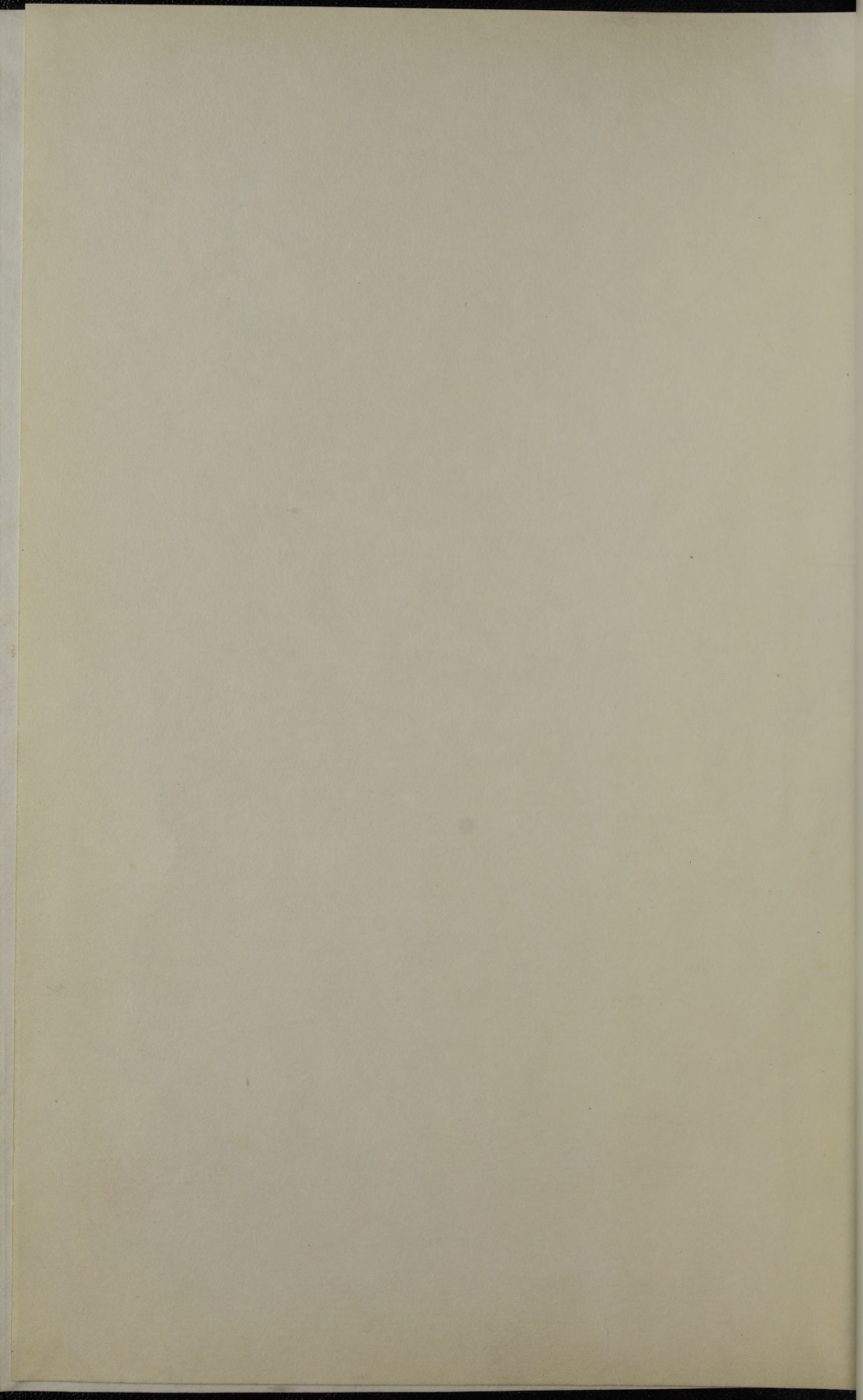
880
L 5
m/l

L. Maurina

Janis Aluraters

8-0
5

m/f

L
810.09Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

88 -

38 378

0304099479

CETURTĀ NODAĻA

Latviešu literatūras vēsturē
XXII. burtnīcā iespiestā raksta
atsevišķs novilkums.

1. Jānis Akuraters

Zenta Mauriņa

.... mana sirds ir kā karalis
Lepna, klusa un krāšņa.
Mana sirds ir mans kungs un Dievs,
Vientulībā tā degs un izdzisis,
Mūžam dāvanu neprasis."

1. Dzīves kontūrējums. „Augšējā Zemgalē, uz Daugavas krasta, tur, kur tagad Dignājas mežkunga muižas drupas, silā, kas pastāv vai vienīgi no skaistām priežu kolonnām, ir mana dzimtene, Dignājas Jaunzemju (Jaudzumu) mājas.* Daugava, lielais, skaistais sils, ķiršu dārzs, pakalns, no kuŗa vizinājāties, man vienmēr atmiņā no tiem laikiem. Un daudz dziesmu, jo mani vecāki, sevišķi māte, daudz dziedāja un mīlēja viesu pulkā būt jautri. — Man varēja būt septiņi vai seši gadi, kad tēvs kā valsts mežsargs tika pārcelts uz citām mājām — uz Dignājas Beitāniem,** kur arī aizlidoja mana jaunība, bet no kuŗām pēc kara ir atlikušas tikai drupas —. Arī Beitāni bija pie liela meža, kas desmitām verstīm izplešas virzienā gan vairāk gar Daugavu. Šis mežs ar savām skaistajām mūžīgām priedēm, ar nepārejamiem staignājiem, ar mežezerieņiem, mežu plāvām, ar bagātīgu puķu daudzumu, medībām, rudens melancholiju un ziemas burvībām, ir man devis daudz sapņu un iedvesmes un arī tagad gul atmiņā, kā apburts nepieejams noslēpums“. Tā pats Akuraters stāsta par savu dzimteni. (K. Egles sakārt. Atziņas II, 1924.) Un šīs īsās autobiogrāfijas beigās viņš raksta: „Un man ir pat nepatīkama sajūta bijusi, lasot dažas monogrāfijas, kur dzejniekiem viņu biogrāfs skatās vai azotē un, pēc manas sajūtas, ir netaktiski, kā sludinājumu lapas izklāstīt arī mirušu rakstnieku visintīmākās vēstules vai atmiņas publikai. Galvenais ir mani literatūras darbi. Atzīstiet vai pazudiniet, bet neaiztieciot mūsu

* Jaunzemju mājas tagad pievienotas Salas pagastam.

** Beitānu mājas jaunākā laikā pievienotas Biržu pagastam.

saldākās atmiņas, jo katram ir vajadzīga sava vissvētākā vieta, kas citiem lai paliek nepieejama“.

Pievienodamies šim Akuratera domām, ka dzejnieks pieder atklātībai un mūžībai tikai tik daudz, cik viņš no sevis iededzinājis darbā, sniegsim tikai Akuratera dzīves kontūrējumu.

Piecus kilometrus augšpus Jēkabpils sākas Dignājas muižas sils, un netālu no Daugavas, kādā uzkalniņā, Jaunzemju mežsarga mājās 1876. gada 13. (1.) janvārī dzimis Jānis Akuraters. Turpat Dignājas pagastā viņš arī pavadījis agro bērnību un pirmskolas gadus. Divus gadus viņš mācās Jēkabmiesta pilsētas skolā, tad aizbrauc uz Krieviju, kur neizdodas iestāties mežkopības skolā. Atpakaļ pārnācis, viņš strādā fizisku darbu tēva mājās. Autobiografijā lasām: „Tagad sākās mani kalpa zēna gadi, lielākās dabas burvības laiks, kad trijos gados tā iegrimu lauku dzīves dziļumos, ka vēl tagad jūtu zemes smaržu. Pa vasarām es strādāju visus lauku darbus, jo nebija ko domāt, ka tēvs varētu mani sūtīt uz augstākām skolām — līdzekļu trūka. Bet es tiešām biju laimīgs, varbūt vienīgi toreiz“. Šā laika atblāzmu atrodam Kalpa zēna vasarā. Vēlāk, kad tomēr bija izdevies nolikt skolotāja eksāmenu, viņš strādā par skolotāju, sākumā lauku skolās, bet sākot ar 1900. gadu Rīgā (Ilģuciema skolā). — Pirmais Akuratera dzejolis Ziema, ar pseudonīmu Pollukss, iespiests Velmes vadītā Austrumā 1895. g. 11. numurā. Pirmais Akuratera stāsts Ceļā uz patiesību parādījās bez autora paraksta 1899. gadā Dienas Lapā. 1902. g. iznāca Akuratera pirmā grāmata un arī pirmais drāmatiskais mēģinājums: bērnu luga 3. cēlienos — Taisnības meklētāji. Šais darbos vēl grūti saskatīt Akuratera ugunīgā talanta dzirkstis. Autobiografijā lasām: „Mani pirmie rakstniecības draugi bija: Skalbe, Blaumanis, Ķeniņš, vēlāk Austrinš, Poruks un Jaunsudrabiņš“. Vēlāk pret viņu ļoti labvēlīgi izturējies viens no vecākiem latviešu gara kultūras veicinātājiem — Dr. P. Zālīte; dziļu simpatiju Akuraters jūta pret traģiskā nāvē mirušo dzejnieku Jūliju Dievkociņu. Bet tuvāks par visiem viņam tomēr bija un palika Kārlis Skalbe. Viņi iepazīstas 1902. gadā. Abus saista kopīgais laikmets (Skalbe tikai trīs gadus jaunāks par Akurateru), abi viņi savā laikā ir revolūcionāri, abi — trimdinieki, abiem raksturīgākie darbi sāk parādīties ap 1905. gadu, kad latvju jaunatne šos rakstniekus atzina par saviem ceļa rādītājiem. Kopā viņi ir Somijā, Norvēģijā, 1916.—17. gadā dzīvo vienā dzīvoklī Rīgā. Kopā cīnās Ziemsvētku kaujās, Valkā kopā strādā Laika Vēstis. „Draugus rada vēsture“, saka pats Akuraters. „Kur tik daudz kopā pārdzīvots, ciests, tad rodas vairāk nekā draudzība, tad draugā sevi redz kā spoguļi“. Bet aplam būtu domāt, ka abiem

minētiem rakstniekiem iekšķīga līdzība. Kur Akurateram patoss un eleganta skepse, tur Skalbem — klusums un pazemība. Kad Akuratera pirksti un acis bauda retas franču grāmatas smalko ādas iesējumu ar zelta griezumu, Skalbe sevī nogrimis klausās, kā mūzikālā ritmā lietus lāses pil uz skārda jumta. Uz īsu brīdi Akuraters pieslejas sociāldemokratu partijai, bet drīz vien jūtas ļoti neapmierināts, pārāk spilgts bija viņa individuālisms, kas reizēm sasniedza patvaļības robežas, pārāk būtisks viņa nacionālisms. Kopā ar dažiem citiem nemierniekiem viņš aizgāja no partijas, lai pieslietos Latviešu Sociāldemokratu Savienībai, kur darbojās E. Rolavs, vēlāk arī M. Valters un daudzi citi no tiem, kam nacionālais jautājums sāpēja vairāk nekā sociālais. Te bezbailīgi aizstāvēja Latvijas autonomiju, kādēļ šie nacionālie revolūcionāri sanāca strīdū ar marksistiem. Ne tikai dogmu Akuraters necieta, pretīgi viņam bija un arvienu vēl ir visi spaidi, katra ierobežošanās un norma. — 1903. g. dzejnieks otrreiz brauca uz Maskavu, lai iestātos augstskolā. Medicīnu studēt neizdevās, fakultāte bija pārpildīta. Viņš ierakstījās Keizarskajā Universitātē juridiskā nodaļā kā brīvklaušitājs. Bet vairāk nekā universitātē viņš guva Rumjanceva bibliotēkā, kur viņu ar savu individuālismu un visdrīkstošo gribu sevišķi saistīja Štirners un Nīčše. No dzejniekiem viņš iemīlēja Heini. Ģermānis-kais krustojās ar krievisko, un pēdējais Akurateram bija tuvāks; kā gandrīz visi 70-tos un 80-tos gados dzimušie latviešu rakstnieki (Jaunsudrabiņš, Austriņš u. c.), arī Akuraters nobrieda krievu klasiķu pasaulē. Viņš lasīja Tolstoju, Puškinu, Gogoli un ar lielu aizrautību viseiropiskāko krievu rakstnieku, aristokratiski atturīgo Turgeņevu. Sajūsma par franču literātūru nāca daudz vēlāk, bet tikai tur viņš atrada sev gara īsteniekus. Maskavā viņš palika līdz 1905. gadam.

Šai laikā viņš kļuva populārs. Ap 1905. gadu parādās viņa darbi, kas skaidri apliecina viņa īpatnību: Cilvēks, Aizbraucot, Uz Saules kalnu; pēdējā darba moto: „Lielāks kā dzīve ir dzīves sapnis“ varam uzskatīt par Akuratera pasaules uzskata kopsavilkumu. Toreiz Jānis Asars par poēmu Uz Saules kalnu rakstīja: „Ja arī gribētos vēl vairāk satura, lielākas koncentrācijas un ne gluži tik daudz atkārtojumu, ... taču izstrādāta šī dzeja prōzā ir ļoti rūpīgi, tā mirdz kā slīpēts diamants... Kā eņģeļu akordi plūst valodas strāva“. Šie zīmīgie vārdi pauž ne tikai toreizējās vispārības spriedumu, bet skar paša Akuratera būtību, tādēļ citēsim vēl dažus teikumus: „Šī himna ir dziesma par cilvēka dzīvi; izskanēt tā skan nevis kā Niedras Zemnieka dēls ar rezignāciju vai izmisumu, bet kā Bethōvena IX simfōnija ar grandiozu „Lai dzīvojam!“ (M. V. Mē-

nešraksts 1905, 7). Tā laisa jaunatne sapņoja Akuratera sapņus, domāja viņa domas, runāja viņa vārdiem, citēja un dziedāja viņa dziesmas: Pagraba dzīvoklī drūmā, un ar sevišķu aizrautību: „Ar kaujas saucieniem uz lūpām, ar karstām sirdīm kritāt jūs“, ko vēlāk sociāldemokrāti atzinuši par savu himnu, bet pats autors savos kopotos rakstos nav ievietojis. Šo dziesmu jūsmīgi dziedāja pēc kādas vācu vanderzelli melodijas. Viņu arī komponējis J. Sproģis, bet manuskripts, diemžēl, pazudis. Pēc 1905. gada janvāra nemieriem dzejnieku apcietināja, un viņš nosēdēja centrālcietumā līdz rudenim. Agrāk viņš bija rakstījis nelegālā žurnālā Uz priekšu, bet tagad pats izdeva mākslas žurnālu Pret sauli, kur grupējās jaunie dzejnieki un gleznotāji. Pirmā burtniecā Akuraters sludināja jauno brīvo mākslu. Te Akuraters varēja pilnīgi brīvi izteikties, te netraucēja ne sabiedriskā morāle, ne cenzors. Viņš iesāk ar Heini: „Lielāka nekā visas piramīdas, kā Himālais, kā visi meži un jūras ir cilvēsa sirds. Viņa ir krāšņāka kā saule un mēness un visas zvaigznes, spožāka un ziedu pilnāka — viņa ir bezgalīga savā milā, bezgalīga kā dzīvība, viņa ir pati dievība“. — Un pats Akuraters piebilst: „Viņa ir skaistāka kā dievība. Vai dievība ir jutusi kādreiz tās sāpes, ko cilvēka sirds, vai viņai ir bijusi reiz tā ārprātīgo tieksme un lepnums būt lielākai pašai par sevi? Vai dievība ir jutusi dzīvības gaviles, kas kā okeans mūžam neklus cilvēku sirdīs?“ Šai cilvēka sirds romantiķai, kas te skan revolūcijas troksnī, Akuraters ir palicis uzticīgs gan trimdas gados, gan cietuma sienās, gan klusas rezignācijas brīžos. Šai rakstā Akuraters arī aizrāda, ka daļumu viņš saprot kā spēku, kā dzīvību. „Vislielākais daļums būs tur, kur būs vislielākais spēks. Mākslas darbi vai literatūras ražojumi, kušos ietverts jo vairāk augoša spēka, draudoša, postoša spēka, atstās mūsu dvēselē dziļākas pēdas, sakarsēs mūsu ilgas uz uzvaru, uz valdīšanu, uz dieviem līdzīgu, attīstīs dzīvības tieksmi, un tādus mākslas darbus mēs sauksim par skaistiem. Traģēdija ir spēku pēdējais pakāpiens, kur neatkarīgi-lepni-spītīgais lūzt, un te ceļas skaistums. Traģēdija un spēks — tie ir galvenie spēka avoti mākslā, tās ir dzīvības augstākās parādības. Cilvēka un individa sapņi tak vienmēr būs uzvara un atsvabināšanās, un vai tam, kuram šo ilgu nava — tas ir trūdošs līķis“. Šis pasludinājums, kas lielā mērā pauž tā laikmeta zīmogu, mums ir interesants ne tikai satura, bet arī stila ziņā: kāda te patētika, kāda aizgrābtība un kāda daudzvārdība! 1906. gada janvārī Akurateri atkal apcietināja. Šo laiku viņš ugunīgiem vārdiem aprakstījis savā revolūcijas atmiņu grāmatā Dienu atspīdumi. Grāmata, izņemot nedaudzas lapas puses, ir sa-

rakstīta 1917. gadā, īsi pēc lielinieku revolūcijas, kas Akuraterā modinājusi dziļu sašutumu. Bet 1905. gada revolūcija viņam liekas skaists un traģisks laiks. Domājot par tām nemiera pilnām dienām, viņš raksta: „Es jūtu, ka viņi, vieni vai otri, dzīvi vai miruši nāk varenā gājienā manā atmiņā. Tas nebija veļu gājiens, bet dzīvības gājiens, no kuŗa izstaro gaišums un mistēriozs svētums... 1905. gada revolūcija atšķiras no tagadējās ar daudz īpatnējām pazīmēm, tā bija vairāk atmoda kā revolūcija. Tauta ievilka elpu savās gadsimtu nospīestās krūtīs. Un šīs elpas vilciens bija tik varens, ka sadrebēja baronu pilis, vētra pārskrēja pār visu Krieviju. Tauta sajuta sevi pirmo reizi apzinīgi kā dzīvu kopotu organismu un saprata arī savas tiesības... Latvijas revolūcijā 1905. g. bija tikai ideālisti. Revolūcija nebija sociāldemokrātijas auglis. Tur bija pati tauta ārpus partijām un šķirām. Un grūti noteikt, vai vairāk kalpu vai saimnieku, strādnieku vai inteliģentu paņēma cara cilpa, un baronu sodekspedīcijas lodes un štiki. Tur bija visa tauta kopā — tā bija visas tautas liesma, visas tautas elpa un cīņa“. Šai cīņā Akuraters ir dedzis, un tādēļ arī viņa revolūcijas atmiņas ir viena no viņa patiesākām un skaistākām grāmatām. Himniski izskan ievada beigas, kas uzskatāmas arī kā Akuratera pašatzīšanās: „Es nemīlu šo arjergārdu, kas apaug ar uzvarēto netikumiem un kļūdām un izmanto cīnītāju vārdus un darbus. Es sveicinu tos, kuŗi bija kā zobens un liesma“. No šī laikmeta notikumiem sevišķi spilgti Akuratera atmiņā palicis 13. janvāris, kad Austrīņš ielas demonstrācijās tika bīstami ievainots, un brīži, kopā pavadīti ar grāciozo, inteliģento Zemgaliešu Birutu, kuŗu dzejnieks nosaucis par „mirdzošu izņēmumu“, kā arī satikšanās ar revolūcijas šausmu satraukto Poruku. Kā glezna no šīs grāmatas paliek atmiņā, kā jaunais dzejnieks cietuma kamerā agri no rītiem kāpis uz galda, lai pa mazo aizrestoto lodziņu vismaz īsu brīdi redzētu uzlēcošās saules blāzmu. — Pēc cietuma soda viņu izraidīja uz Pliskavas guberņu. No turienes viņam laimējās izbēgt uz Somiju, vēlāk uz Stokholmu un beidzot uz Kristiāniju, kur jau Skalbe bija priekšā. „Te bija miers, bet nepasakāmas skumjas un vientulība. Es mācījos norveģiski, lasīju Hamsuna Badu un cietu pats badu zem tiem pašiem kokiem, varbūt, kur viņš“. Tā lasām autobiografijā. „Te strādnieku kvartālā, nekurinātā istabā 1907.—08. gadā uzrakstīta Kalpa zēna vasara, Akuratera klasiskais darbs, viens no mūsu literātūras šedevriem, kas nostādāms līdzās Hamsuna Viktorijai. Svešumā, ilgu izmocīts, viņš redzēja savu dzimteni vizionārā skaistumā. „Savu dzimteni? Jā, kas tad ir mana dzimtene? Sapņi apņēma savas rokas ap mani un es redzu tad savu dzim-

teni. Ievas sāk smaržot un es eju atkal pa zaļām ielejām un klaušos, kā kviešu druvas malā grieza griež. — Un plašums atveras liels un bezgalīgs un es esmu tur, kur vēji plīvo un balti padebeši dienvidū guļ un koki šīc bišu pilni un liepas zied aizaugušu upju malās. Un kalpa zēns pelēkās drēbēs iet pa lauka malu un es viņu sveicinu... tas esmu es“.

Žurnāls Pret Sauli apstājās, bet jaunie mākslinieki pulcējās ap Dzelmi un Stariem, kur arī Akuraters, ārzemēs būdams, dzīvi piedalījās. 1908. g. rudenī dzejnieks atgriezās Latvijā. Viņam kopā ar Jēkabsonu Kārli bija jāstājas tiesas priekšā, abus attaisnoja. Tad dzejnieks īsu laiku strādā atkal par skolotāju, kamēr kurators viņam kā revolucionāram to aizliedz. 1910.—1914. g. dzejnieks lielāko daļu dzīvo uz laukiem. 1913. g. rudenī viņš brauc uz ārzemēm, sevišķi dziļi iemīļodams Parīzi, kas kļūst par viņa otro dzimteni. Veselu dzejoļu ciklu viņš veltījis šai pilsētai:

Dun dzīve aša
Kā augsta stīga,
Dveš milža dvaša
Te nemitīga.

(Dienu prieks, 105)

No franču dzejniekiem viņu visvairāk saista Bodlērs, ko uzskata par lielāko 19. gadsimta dzejnieku. (Dažus Boldēra sonetus Akuraters tulkojis Daugavā.) Šai ļoti produktīvajā laikā radušās dzejoļu grāmatas: Astras un Sirds vara, kur Akuraters deg savā likteņa sārtā un dzied slavas dziesmu zvaigznēm, zemei un cilvēku sirdij. Te viss smaržo, zied un tvīkst, valda saules ģenijs, un no visām dziesmām vislielākā ir „degošā dziesma pret sauli“. Te nesalauzta ticība sev un saviem ideāliem, te vēl verd neizsmeltie jaunības spēki. Savā vēlākā dzejā Akuraters sasniedz lielāku koncentrāciju un formas pabeigtību, bet kas dzīvi viņas spēkā un vētrainā skaistumā mīl, tam šis Akuratera dzejas un vēl 1921. g. iznākušais Dienu prieks ar plašo domu atvērzienu būs vismīlākās. Šai laikā arī uzrakstīts otrs Akuratera klasiskais darbs Degošā sala (1912), atmiņu stāsts par pusaudža dvēseli, kad viņas stīgas pirmā mīlā baigi dreb, kad „viņa plaukst un mostas un pati sev ir sveša un brīnumaina“. Šis ir Akuratera visproduktīvākais laikmets, viņa talants sasniedz savu pilnbriedumu. Tai laikā Akuraters arī pārtulkoja dažus to rakstnieku darbus, kas viņam iekšķīgi bija tuvi. Angļu dekadenta baudītājs Vailds viņu saista ar savu skaistuma kultu. Māterlinks ar ezōterisko smalkumu un noslēpumainību, bet val-

dzina arī Ibsena vētrainais spēks. Ar pasaules karu atkal sākas cīņa un trauksme. 1915. g. viņš ir Maskavā, kur kopā ar citiem Latvijas patstāvības ticētājiem grupējas ap Dzimtenes Atbalsi. Šeit viņa cīņas biedrs ir Fallijs, Viktors Eglītis, Ķeniņš, Laicēns, bet tuvāka draudzība viņu nesaista ar šiem cilvēkiem. Akuraters iestājas latviešu strēlnieku pulkā, piedalās Ziemassvētku un janvāra kaujās Tīreļa purvos, un šis laiks viņa dzejā atmirdz vēl krāšņākā skaistumā nekā 1905. gads. 1917. gadā Akuraters uzstājas pret lieliniekiem, par ko kļuva izsvīlpts strēlnieku sapulcēs. Romānā Ugunīgi ziedi ietverti šī laika iespaidi. Kad Valkā 1917. gadā nodibinājās laikraksts Laika Vēstis, Akuraters kopā ar A. Kroderu, A. Plensneru u. c. parakstās par līdzredaktoru; kopā ar Skalbi un Bachmani viņš izlaiž pirmo Latvijas neatkarības uzsaukumu: „Visiem latviešiem“. Toreiz, kad Rīga jau bija kritusi un krievu armija postīja ziemeļvidzemi, Laika Vēstis glabāja Latvijas kultūras un patstāvības pirmšūniņu. Toreiz latviešu mākslinieki — rakstnieki, aktieri, gleznotāji, mūziķi — cieši saslējās kopā, bez partiju izšķirības. „Tas bija jauks laiks“, atceras Akuraters, „kaut arī komunisti mūs apmētāja rokas granātām“. 1918. gada sākumā Akurateru ievēlēja Nacionālā Padomē un pēc Latvijas valsts dibināšanas — Tautas padomē. Politiskā dzīve arvien aizrāvusi Akurateru, arvien viņš bijis pārliecināts, ka cīņa par valsti ir arī cīņa par nacionālo mākslu, bet cīņas viņš mīlēja vairāk nekā pašus sasniegumus. 1919. gadā komunistiem uznākot, viņš kā Tautas Padomes loceklis atstāj Rīgu. Liepājā raksta Latvijas Sargā, tur arī saslimst ar izsituma tīfu un ilgāku laiku noguļ Liepājas pilsētas slimnīcā. 1920. gadā viņš ir mākslas departamenta direktors, no 1930.—34. radiofona direktors, tad arī uzceļ savu mājiņu Pārdaugavā, kur tagad kā pensionēts kultūras darbinieks dzīvo kopā ar savu dzīves biedri Marie-Annu (dz. Dišleri) un meitu Laimu.

Laikmetā pēc Latvijas dibināšanas Akuratera grāmatas kļūst klusākas (Draugu sejas 1919, Klusums un Gaisma 1921, Erōsa cilts 1923, Dzīvības sākumi 1924 u. c.). Viņš nepielūdz vairs vētras un nemiera dievu, viņu valdzina smalkas smaržas, grāciņoza rotaļa un rožaina irōnija.

2. Vadmotīvi Akuratera dzejā. a) Divas dzimtenes. Divējādas smaržas plaukst Akuratera dzejā, jo no divām dzimtenēm tā sūc sev barību: no Zemgales un Parīzes. „Zaļā un zelta Kurzeme, šis vārds vien jau reibina,“ tā saka dzejnieks. Zaļā un zelta Kurzeme — tā, varbūt, Akuratera visbrīnīšķīgākā varone. „Zeme smaržoja pēc brieduma un izdvesa to pilnību, ko vienīgi var

Zemgalē sajust.“ (Divi valdnieki). Tā ir reibinātājas Zemgales smarža, par ko dzejnieks vēl citā vietā saka: „Un tā kā tavos ciemos atskan ligo, Nav dziedāts vēl nekur un mīlēts tā Ar sirdi smejošo, pilnasinīgo, Kā tavas meitas mīl, vairs nespēs Latvijā, Un tavā karogā, kas dziļi spīgo, Ir brīvība līdz nāvei mīlēta.“ Dzīvības sākumi ir himna Zemgalei, kur „viss kūš un smaržo no saules un pilnības“, himna Zemgales zilganiem mežiem un lauku apžilbinošam zaļumam. Runājot paša autora vārdiem, tur valda „dziļš klusums, ziedu smarža, un balto mākoņu vizma“. Vai tiešām reiz visa Zemgale bijusi kā dārzs, un tās cilvēki tik stipri un skaisti kā Dievs un saule? Tas nav svarīgi. Ne vēsturiskas ainas no Zemgales pagātnes, bet dzejnieka karstākās ilgas mums jāmeklē Dzīvības sākumos, Akuratera visnoskaņotākā stāstu grāmatā. Stāstā Divi valdnieki Zemgales auglīgajā, milzīgajā līdzenumā nostādīti blakus Lui XVIII, revolūcijas izdzītais franču karalis, un Zemgales saimnieks, un, protams, varenāks ir Zemgales zemnieks: „pusdienas saule pret rožainu vakara krēslumu“. Zemgales smarža skurbina arī Kalpa zēna vasarā, Degošā salā, Latvijas balādēs un daudzās citās lappusēs. Laikam vienīgi Akuraters zin, ka braucot uz mājām pat putekļi smaržo. „Viegli putekļi no lauku ceļa vijas aiz riteņiem no zirga soļiem sacelti un līp man pie drēbēm, matos, sejā. Bet es mīlu arī šos putekļus, arī viņi ir smaržas un skaistuma pilni.“ (Mana vismīlā, 3, III.) Un vai vēl ir kāds, kas līdzīgi Akuratera Smailim pazīst balto ūdens rožu skurbinošo smaržu? Zemgales smarža vairāk jūtama Akuratera romantiskajos darbos. Bet otra, smalka un izsmalcināta, plūst impresioniskos darbos, kas ciešāki saistīti ar otru dzimteni — Parīzi. Tā ir balto orchideju smarža, pie kuŗām dzejnieks tik labprāt kavējas, un kas viņam top par visdailākā un smalkākā simbolu:

Tur pusnaktī tad ugun'dejā	Ziedlapās miesas bālganās.
Starp viesiem lēnām paceļas,	Tā plešas kairinoša, daļa,
Kā brīnums, milzu orchideja.	Un skats ikkatris viņā muļst.
	(Dienu prieks, 108)

Zīmīgi, ka Akuraters tik ļoti iemīlējis japāņu mākslas smaīdu un dziļi liegās krāsas. Ir viņam tēlojumi, kas viz kā saulē pierasots zirnekļa tīkls mežā starp melnajām eglēm. Ne tipiska psiholoģija interesē Akurateru, bet — kā visus impresionistus — neparastas, tikko tveramas dvēseles vibrācijas: viņš labprāt gribētu, lai dzīve būtu kā rozā zelta flamings un līksmo, kad sacīt var: „Orchideja bija dzīve tava.“

Mazā stāstu virknē — un taisni mazos stāstos Akuraters dod vislabāko — viņš gleznojis savu draugu sejas (Draugu sejas). Un

kas ir bijuši viņa labākie draugi? Kāds ķīniešu princis Kai-Tse-Tans, ar kuŗu viņš ātrvilcienā braucis no vienas stacijas līdz otrai. Viņš maigo, klusā balsī runājošo, tumšos zīda uzsvārčos tērpto princi nekad ne pirms, ne pēc tam nav redzējis, bet atvadās no viņa kā no labākā drauga. Un otrs dzejnieka draugs ir uz nāvi notiesātais cietumnieks Leons, ar skaidrām acīm kā meitenei. Cietuma drūmums nav spējis izsūkt viņa lūpu sārtumu, izdzēst viņa gaišo smaidu. Un cietumnieki, garām ejot viņa kamerai, pa pavērtu durvju šķirbu uz galda ierauga brīnišķas rozes. Dzejnieks Leonu redzējis tikai vienu mirkli — dienu pirms nāves soda. Ja garā salīdzinām Akuratera cietumnieku ar Andreja Upīša cietumnieku Kailā dzīvībā, tad zinām impresionisma un reālisma starpību. Jau tādi sīkumi raksturīgi: Akuratera cietumniekam drūmajā kamerā ir skaistas rozes, bet Upītis par savu cietumnieku saka: „Maizes gabals viņam līdzās bija sakaltis brūns kā sarecējušu asiņu pika. Putras traukam pārvilkusies bieza pelējuma plēve, pār kuŗu ložņāja tārpi.“ Vai arī ārējais izskats: Upīša Adriāns ir „pelēks kā savazāta lupata“, viņa augums ir smags un ļengans, cietuma mikluma un sāpju piesūcies; Akuratera Leonam zem melniem svārkkiem ir „sniegbalts krekls ar maziem dzeltāniem izšuvumiem.“ Andriāns nāves spriedumu saņem ārpātīgā izmisumā, Leons — klusi pasmaidot. Un nav jāaizmirst, ka Akuraters personīgi ir izcietis cietuma nejdzību varbūt vēl tiešāk nekā Upītis, bet viens to tvēris kā impresionists, otrs — kā reālists.

Dzejnieka dvēseles svētdiena ir norveģiete Helga. Viņš viņu nejauši sastapis mazā pilsētiņā pie fjorda. Īsais tēlojums, kur dzejnieks vēro, kā Helga, saulei rietot, savā baltajā tērpā ar plīvuri ap galvu, noāvusī kājas, iebrien ūdenī, likdama rožaini zaļganām vizmām sadrupt ap kājām — tik ļoti atgādina franču impresionista Monē gleznas. Dzejnieks nerunā ar Helgu, tikai aizbraucot viņš izzina viņas vārdu. Un kas ir īsā satikšanās laika lielākais pārdzīvojums? Reiz vējš paceļ Helgas melno plīvuri (zīmīgi, ka Akuratera sievietēm parasti ir plīvuris) un apsviež dzejniekam ap pleciem. — Dzejnieka vismīlā ir Cattlea Sapho. Kas tā tāda? Sieviete? Nē, puķe. Akuraters to redzējis pasaules izstādē un laužu plūstošā drūzmā apstājies pie tās. „Es pirmo reizi redzu zemes dvēseli ziedā, noreibušu, smaidu un daiļuma pilnu... Es šūpojos kā reibdams... Viņas krāsās un līnijās ir valoda, kuŗas skaņas nebeidzas.“ Akuraters neappraksta milzīgo pasaules izstādi, bet tikai iztver atsevišķu ziedu, tas viņā izraisa veselu jūtu varavīksni, mēs nelasām botaniski sīku aprakstu, bet ļaujamies šūpoties mikstos kolorīta vilņos.

Kā impresionists Akuraters, anulējot saprāta darbību, ar zināmu smeldzi atdodas acumirkļa varai. Ātri garām traucošos mirklus viņš prot kaut kā īpatnēji dziļi, vispusīgi un pilnskanīgi pārdzīvot. Viņš atsevišķus mirklus izceļ no vispārīgā sakara, nenoenkuro tos vispārnozīmīgos likumos, neapgrūstina šos viegli lidojošos mirklus ar agrāk pārdzīvotā salīdzinājumiem. Ķīniešu princis, Cattlea Sapho, Leons, Helga ir viņa draugi, viņš tos nesalīdzina, nesaista savā starpā. Katrs draugs ir tikai viens mirklis — izzūdošs, iznīkstošs, bet neizsakāma skaistuma pilns.

Katrs acumirklis jau pats par sevi mērķis, katrs acumirklis dod citu likumu un citu saistību. „Kad atzīsti, ka dzīvība ir skaistums un acumirklis, tad mostas ārkārtīgi salda laime sirdī.“ (Aizbraucot).

Stāstā Dzīvības spēks Olģerts Salna jaungada naktī nolēmis mirt, pats nonāvējoties. Bet pirms tam viņš vēl vienu reizi iziet uz ielas atvadīties no pilsētas bezgalīgās mēchaniskās kustības. Pieturas vietā apstāties, viņš sev blakus ierauga jaunu sievieti ar baltu plīvuri ap cepuri, skumji skaistām acīm un lūpu līnijām, viņai tramvajā iekāpjot pamirdz balta drēbju vīle, un Olģerts — aizmirst nāvi. Viņš šūpojas vizošā illūziju straumē, un mājās pārnācis „arvienu vēl skūpstīja acumirkli, kas viņu bija pielējis ar dzīvības spēku.“ — Kas Olģertu glāba no pašnāvības? „Ziboša balta drēbju vīle, kas atšķīrās no visas ielas un citām drēbēm.“ Viens vienīgs, nejaušs, pēkšņi uzplaucis un tai pašā sekundē jau nodzisis acumirkļa iespaids. Nevienš no mūsu dzejniekiem tik aizrautīgi un konsekventi nav slavinājis acumirkļa skaistuma. Dzeju krājumu viņš nosauc Elegiski momenti, jo atsevišķā momentā Akurateram ieslēgts viss. Kas momentu grib pārvērst stundā, laupa puķēm smaržu, teiktiem vārdiem — arōmu, sniegtiem skatiem — burvību. Pats dzejnieks saka: „Un dienas manas kļīst kā rožu lapas, un viņu smaržā viegli zūdu pats.“ Rožu vieglās ziedlapas simbolizē Akuratera pielūgto acumirkli. Rožu zieds veido kaut ko veselu, tam ir stiebrs un sakne, un noziedējis tas nesīs sēklu, bet vēja nestās rožu lapiņas vienā mirklī pazib, otrā jau izzūd, un nevienš par tām nekā nezina.

Nav vienas lietas, visaptvērējas mīlestības, tā pastāv no atsevišķiem mirkļiem, ir mozaīka. „Vienreiz viņa tumša kā moka, otrreiz degoša kā asinis, tad sapņojoša kā zilgans miglājs, vai skumja kā ruda zelts. Mozaīkas, tikai mozaīkas mēs redzam un iegūstam.“ (Pēteris).

Impresionists nepieslāņo savu zemapziņu neatrisināmām atmiņām, un tādēļ viņa katrā laikā svaigā apercepcija spēj uzņemt arvien jaunus un jaunus iespaidus. Dzīvodams atsevišķiem mir-

kļiem, viņš nepiegružo savu iekšpasauli, viņa dvēselē nav tumšu kaktu, viņa būtībā viss ir gaišs kā Monē blondās gleznās. Dzīve acumirkļu iespaidiem slēpj sevī lielu saulainību, bet izslēdz absolūtas atziņas. Tādēļ arī Akuraters saka:

Pieņem, ko diena mums nes,
Steidzīgs ir saules laiks.

Malds vai nav tu un es?
Būt un nebūt tik tvaiks?

Akuratera pēckara laika darbos arvien vairāk uzvar impresionistiem raksturīgais relatīvais pasaules uzskats. Krājuma Saprātāji stāstā Nakts promenāde Dr. Lucifers māca: „Pasaulē nav absolūtas vērtības... Mācaities mīlēt arvienu jaunas patiesības un jaunus melus, jaunas sievietes un jaunas atziņas, un jūs būsiet laimīgi.” Un pēdējā dzeju krājumā vēl skaidrāki: „Viss tikai maldīšanās, viss tikai atspīdums.” (Neatrastā 13).

b) **Sapņi.** Gandrīz katrs rakstnieks rada savu cilvēku, kas dzīvi padara bagātāku, vairāk saprotamu. Poruks ir radījis mūzikālo, metafizisko mīklu minētāju — Pērļu zvejnieku, Blaumanis — šīs zemes cilvēku, „normālo” latvieti, Skalbe — kluso sila pulksteņīšu plūcēju, Plūdons — Atraitnes dēlu, traģisko cīnītāju, kuŗa gara slāpes neatbaida nabadzība un šķēršļi, viņam līdzās nostājas daudz variētais Pazudušais dēls, kas, no laukiem aizgājis, nespēj iesakņoties pilsētas kultūrā, un grāmatu mežā apmaldījies, jūtas tikpat svešs un atstāts kā koku mežā. Akuraters radījis aistētisko sapņotāju — Kalpa zēnu. Akuratera romantiskais sapņotājs nav tik aitérīks, kā Pērļu zvejnieks vai vācu zilās puķes meklētājs, ne arī tik kosmisks, kā visu robežu laužējs Bairaona Kains. Akuratera sapņotājs tuvāks zemei, ne velti viņš allaž tēlots kā arājs. Viņš nav bojā gājējs, veselīgs gaiss pūš ap viņu. Un tomēr — viņš, lielākais latviešu skaistuma alcējs, vairāk par visu mīl neatrasto. Kalpa zēna vasarā Jānis aiziet uz baznīcu tikai, lai dzirdētu mūziku un apbrīnotu gleznas. Cilvēku viņam nevajag, jo sapņi un ilgas ir viņa mīļākie viesi. Skaistuma alkas aizdzen Pēteri Dangu, Zemgales saimnieka dēlu, uz Parīzi, šīs pašas alkas liek arī Smailim pielūgt mazo Rūtiņu. Smailis stāsta Rūtiņai pasaku par jaunāko dēlu, kas jā caur uguni, un Rūtiņa, reāliskā mazā sieviņa, jautā: „Kāpēc neviens vairs nejāj?” Bet Smailis sevī jūt: ja Rūtiņa būtu tā apsolītā un apburtā ķēniņa meita, viņš jātu k ~~am~~ Mazās Rūtiņas iedāvināto lapiņu viņš glabā gadiem ilgi. Glabā to ~~ne~~vis Rūtiņas dēļ, bet kā savu jaunības nepiepildīto sapni. „Vai tad tik niecīga ir cilvēka laime? Jā, dīvaina ir zemes dēla dvēsele ar savu dārgumu. Ja pie viņa pieietu kāds bagāts karalis un solītu tam visu zemes godību un varu

par to mazo ziedu viņa pirkstos, — vai viņš to atdotu? „Ak, karal,” viņš teiktu, „ko tev līdzēs mans brīnums, ja tev nav pašam sava?”

Kalpa zēna un Degošās salas sapņotāju sastopam arī Trīs pasakās, maz pazīstamajā, bet brīnišķajā dzeju ciklā.

Jāj kalpa zēns vakarā vēlu,
Ir migla un rudenā laiks.

Kliedz ķīvītes purvos, un ceļu
Sedz salnas un ziemēju tvaiks.

Akuraters, kā visi romantiķi, ir ļoti subjektīvs dzejnieks: visi viņa tēli ir viņa Es atspoguļojums un nav neviena, kas savā dvēseles struktūrā nelīdzinātos pašam dzejniekam. Akuratera tēli viens no otra ļoti maz atšķiras. Viņi visi runā vienu un to pašu, sava radītāja valodu. Arī Akuratera strēlnieki ir sapņotāji, bet vai bez sapņotājiem var iztikt izšķirošos brīžos? Tie, kas reālibai pieļip, nerada nekā pāri ikdienai.

Tāds īsts Akuratera sapņotājs ir arī spāniešu princis Romanesko de Valadolidos (stāstā Nesasniegtais), kuŗa vārds vien jau liecina Akuratera tieksmi pēc neparastā, neikdienišķā. Šis princis nolēma atgriezties savā dzimtenē, lai piederētu tikai sev un mīlētu klusumu, ziedus un zvaigznes. Šis princis sevī apvieno visu Akuratera sapņotāju īpašības, par viņu ir teikts: „Princis saprata tad, ka tikai sapņi var dot mūžīgo pilnību un daļumu un laimi... Jo mēs visi zinām, ka nemirstīgs un mīļš ir tikai tas, kas neiegūts.” Šis motīvs izvijas arī cauri Akuratera mākslinieciskā ziņā vispa-beigtākajam dzeju krājumam Neatrastā.

Un mīļi ir klejot tā savvaļā,
Kad sirdī tik saļdi un grūti,
Un tevi meklēt, mirdzošā,
Un mūžam neiegūt.

(Neatrastā, 18)

Ka Akuratera valsts ir sapņu valsts, to jau liecina dažu grāmatu virsraksti: Sapņi un likteņi, Sapņotāji. Un tagad arī saprotam, kādēļ Akuraters tā mīl Don Kichotu, šo sapņu bruņinieku:

Itnekas no sapņiem gūstams nava,
Traukšanās — vislielais dienu prieks.
Orchideja bija visa dzīve tava,
Svētais, trakais sapņu bruņinieks.

(Neatrastā, 88)

Don-Kichotu dzejnieks sauc par savu brāli. Rožainā vējā viņam veltītie soneti ir vieni no labākkiem. Un kā lai Akuraters arī nemīlētu Don-Kichotu, kam pieder visdārgākais zelts — sapņu zelts, Don-Kichotu, kas nīst ikdienību un, sava sapņa ievainots, zin, ka

„visdziļākā ir Neesošā, ko dvēš'le tikai sapņos sniedz.“ Un arī Don-Huans ir sapņotājs. Nevienš no latviešu rakstniekiem tik dziļi nav iemilējis Don-Huanu. Katra tauta šo tēlu ir uztvērusi savādi. Bairaona Don-Žuans ir skaists un vieglprātīgs, pats viegli iedegas un viegli aizdedzina citus un prasa atbrīvošanos no morāles žņaugiem. Franču Don-Žuans ir dzīves baudītājs, mēs ar franču izrunu esam arī pārņēmuši franču iztulkojumu, turpretim savā dzimtenē šo idalgo sauc par Don-Huanu un viņam piemīt kaut kas tumšs. Viņš ir mūžīgs meklētājs, kas aiziet no visām sievietēm tāpēc, ka nevienā nevar atrast mūžīgo, neizzūdošo skaistumu. Spāņu Don-Huans ir nepiepildāma sapņa, nepiepildāmas mīlas bruņinieks. Akuratera varonis vistuvāks spāņu uztverei, tikai jāaizrāda, ka viņš nav mūžības meklētājs, bet izšķērdīgs dzīvības meklētājs, kas visu uzdrīkstas un pats reibst savas sirds liesmās.

Don-Žuans ir arī komponists Visvaldis Sils (stāstā Dieves meklētājs), kas katrā sievietē saskata kaut ko no Viņas skaistuma, bet, ilgodamies pilnības, ne pie vienas nespēj palikt. „Mēs līdzināties tam medniekam indieša Tagores dzejā, kurš dzen zelta briedi ar vienu vairāk iekaizdams, bet nekad netiek tam klāt,“ saka Akuraters paša stāsta sākumā. Un Maskā Osis runā par mīlestību, kas pamirdz kā parādība reizēm skatā, reizēm soļos, smaidā, vārdu skaņās un vēl kaut kā, bet, satverot to rokās, paliek tikai „ciets, parasts ķermenis“.

Vienvienīgajai lielajai mīlestībai netic, vienvienīgo lielo mīlestību nemeklē Akuratera tēli. Arī Pēteris Danga ir tāds Don-Žuans klusinātās krāsās. Alīse aiziet no viņa, bet Alīses vietā nāk Velta un Māra. Velta viņam nozīmē posta un kara apdraudēto dzimteni, bet Māra — ritu un cerību. Donžuanisks raksturs ir arī Agatei (stāstā Pelni). Viņas sirds alkst mīlēt, bet gūtais pārdzīvojums ātri pārvēršas pelnos. Jāiet tālāk, jāmeklē tālāk, jādeg un jādedzina liesmās, kaut arī guvums tikai pelni — te skaidri izpaužas Akuratera mīlestības izpratne.

c) Skurbums. Akurateram vienu otru reizi pārmet patosu. Bet vai patoss, ja tikai tas ir īsts un pārdzīvots, neietver sevī radišanas noslēpumus: pirmsākumu un ekstazi? Ja sapņi ir pirmais Akuratera visvairāk iemīlotais motīvs, tad otrs ir skurbums. Sevišķi jauno Akurateru raksturo reibums, spēks un saules dziesmatai posmā, kur viņš labprāt lieto forte-fortissimo tonus. „Es mīlu tevi, dzīves kļiedziens skaļš!“ — nav mums daudz tādu dzejnieku, kas tādās gaviļēs slavējuši dzīvi un dzīvību. To sevišķi jūtam jau minētā rapsodiskā poēmā Uz Saules kalnu un stāstā Mana vis-

mīlā (1906). Te viskoncētrētākā veidā izpaužas Akuratera spilgto krāsu pārpilnība. Ievziedu smarža reibina šai stāstā. „Visa zeme ir kā aizdedzināts ziedoklis un kūp mūžībai par slavu — un saules bultas list dziedādamas un dūkdamas pār zemi.“ Ir tik raksturīgi, ka Akuratera saule dzied, un visa pasaule smaržo. Un, protams, jauno, ekstatisko dzejnieku, kas laimes skurbā nevar gulēt un kam skaistuma pārpilnībā kaut kas dvēselē sāp, nespēj saprast mazā Līziņa, kuŗas acis neskatās zvaigžņajos, bet tikai meklē vīrieša skatu. Dzejnieks viņu pavada atpakaļ uz viņas šaurā istabiņu, un dārzā paliek vienīgi nakts klusums un dzejnieks ar savu mūžam neapmierināto, mūžam gaviļu pilno sirdi. „Esi sveicināta, mūžīgā dzīvība! Vienvienīgo es tevi mīlu par visu vairāk, vienvienīgi tu esi mana līgava, mana vismīlākā — nemirstīgā daba.“ (12, III). Ar līdzīgu suminājumu beidzas arī Kalpa zēna vasara. Kam veltīts šis suminājums? Dzīvībai? Aizgājušai jaunībai? Nepiepildītiem sapņiem? Vienalga. Dzejnieka augsti skanošā stīga mums neļauj apsūnoties, mēs raujamies viņam līdz, paši nezinādami, uz kurieni. Lielā tā laikmeta darbu daļā sadzirdams Manas vismīlās motīvs: Izbijušās dienās, Dzīvības spēkā, Kalēja dēlā u. c. Visur skan sauciens: „Ej, kvēlo, sirds! Skūpsties ar dzīvi kā ar līgavu! Mīli viņas degošās stundas, mīli viņas simfōniskās skumjas!“ (180, II). Skaistuma un dzīvības apskurbušais dzejnieks dzīves mērķi nemeklē viņpasaulē, kā vispār nepazīst transcendentālās ilgas, un tas viņu atšķir no vienā otrā stīgā viņam radniecīgā Poruka. Akuraters ir šīs pasaules romantiķis: „Kad atzīsti, ka dzīvība ir skaistums un acumirkļis, tad mostas ārkārtīgi salda laime sirdī.“ (180, II). Pašā cilvēkā krustojas iemesls un sekas, cēlonis un mērķis. Bet ceļš uz savu Es ir labirints, un visi loki jāiziet, visas robežas jāpārkāpj, lai rastu šī labirinta galu. Akuratera individuālismu no dvēseles šaurības un patmīlas aizsargā nerimstošs iekšējs nemiers, arvien pēc jauna skaistuma alkst viņa dvēsele. „Es mīlu savu nemieru un es mīlu tevi, straume, kas mūžam skrien uz saules spēka pilnu jūru“. (Uz Saules kalnu). Šo zvīlošo reibumu jau aplicina grāmatu un stāstu virsraksti: Zvaigžņu nakts, Saules gredzens, Degošā sala, Saules valgos, Ugunīgie ziedi, Ugunošana, Pelni. Akuratera visvairāk iemīļotā metafora saistās ar uguns un smaržu priekšstatiem, pat rasu viņš zālē redzējis degam (197, V), un arī „plāvās deg dzeltēno ziedu dzirkstis“. (Dzīves vārtos.) Kausu, bikeri, dzīres sastopam katrā Akuratera grāmatā:

Zem rozēm roc,
Kas nāvei dots.

Tad atmiņa būs salda,
Kā kauss no dziŗu galda.

Un kāds reibums jūtams metaforā: „Un lapu zaļums gāzās ārā kā zaļas strūklas.“ (325, V).

Ja Parīzē dzejnieku valdzina orchideju smarža, tad dzimtenē viņu reibina ievziedu un apiņu smarža. „Apiņu spēks un rūgtais saldums dus ilgi viņos un Kurzemē nav neviena, kas darinādams uz Jāndienu vai dziļā rudenī alu, nezinātu apiņu vareno, saldo un mulšinošo spēku.“ (189, V). Stāstā Apiņi šis skurbums izplūst ne tikai no apiņu ķekariem, kas vijas ap mazpilsētas mājiņu Daugavas kras-tā, bet vēl vairāk no šīs mājiņas iemītnieces, Dagda kundzes, kas ir viens no visskaistākiem Akuratera veidotiem sieviešu tēliem un raksturojams diviem vārdiem — augusta saule un apiņu smarža. Šī sieviete, kas vienmēr valkāja melnas drēbes un pati bija smaržas un lokanības pilna, mīlēja Debisi mūziku un Rostāna dziesmas, visu gadu dzīvoja kā klosterī, bet augustā rikoja dzīres, uz kuŗām sabrauca mākslinieki un dzejnieki, labi zinādami, ka paliekoša skaistuma nav. Arī nāve Akurateram ir skurbums. (Sk. Nāve, krājumā Erōsa cilts). Skaistā, jaunā terroriste, kuŗai rīt jāmirst, vēl vakarā iepriekš sme-jas, dzied un istabu grezno rozēm. Tāpat kā Dagdas kundze, viņa zin, ka dzīve netiek izsmelta ar gadu skaitu, bet intensīviem, skur-buma pilniem mirkļiem. Viss mūžs cilvēkam dots tikai tādēļ, lai tuvinātos dieviem, lai būtu pēc iespējas daudz laimes. Dieviem viss ir rotaļa, sevišķi mīlestība tiem vienmēr daiļa, grāciōza, mūzikāla rotaļa. Uzticības zvērsti var būt skaisti, bet uz tiem nevajaga rau-dzīties pārāk nopietni: kas reibinošā ziedonsmaržā solīts, tam velu mēnesī vairs nav nozīmības. Dzīvības sākumos lasām: „Nekas zem saules nav mūžīgs“ (25) un: „Cik vienkārša un skaista ir dzī-ve, ja nemeklē viņā neko mūžīgu“ (129).

Akuraters ir viens no retiem latvju dzejniekiem, kas apdziedā-jis sātānu, kas pazīst ļaunā skaistumu. Don-Žuana pēdējā mīlestībā sātāns parādās kā nīrgātājs, mistērijā „Aptumšošanās“ Lucifers valda par cilvēkiem un cenšas viņus novērst no daiļuma, jo Akuratera uz-tverē tas, kas nepazīst daiļumu, līdzīgs dzīvniekiem. Bet parasti Akuratera Sātāns nav daiļumam naidīgs, gluži otrādi: viņš ir tas, kas bez skaistuma nevar dzīvot. Sātāna skaistumam Aku-raters pat veltījis fantaziju Sātāna sapnis (1906). Tur Sātāna Iep-nais gars ir sāpju pilns par to, ka viņam nav iespējams radīt ķermeni, kuŗā varētu dzīvot viņam līdzīgs gars. Jahve ir radījis cilvēkus pēc savas līdzības, un tā ka tiranns var radīt tikai atkarīgu būtni, visa zeme piepildīta vergiem. Un sātāns sapņo par s a v u cilvēku, bet nekur to īstenībā neredzēdams, sadreb sāpēs. „Viņš raudāja par cil-vēkiem, par zemi un par Jahvi un par savu sapni, un viņa tūk-stoškrāsaini spārni trīsēja no sāpēm, kā pārsautam ērglim, kuŗš mir-

dams nagus cērt klintī.“ Akuratera sātāns ir viņa skurbuma pilna, visdrīkstētāja cilvēka pēdējā pakāpe. Un sapnis par to dzejnieku pavada līdz pēdējam laikam. Krājumā Neatrastā ir atsevišķs, sātāna pielūdzējam veltīts dzejolis (81. lp.).

d) D e g m e. Ne tikai savā Don-Kichota un Don-Žuana slavinājumā, arī naida izpratnei Akuraters ir tuvs spāniešu mentalitātei. Viņš vienmēr slavējis cīņu ar zobenu rokā:

Ko zobenu cilā,	Ak, zobens ir dedzīgs
Vai arkls nav spožs?	Un aicinošs.

Kareivis jābū uz sarkanām kāzām, viņam acis spulgo, viņš velk svētku kreklus, un kad māte jautā — „kad pārnāksi mājās, kad sagaidīt?“ — viņš atbild — „kad slavas vainagus meitas sāks vīt“. Šo Jāņa Zāliša komponēto dziesmu Akuraters rakstījis ilgi pirms patstāvīgās Latvijas dibināšanas. Pret ko dzejnieks jūt naidu? Vispirms pret vāciešiem, nevien šejienes, bet arī ārzemju vāciešiem. Reizēm savos naida tēlojumos viņš aizraujas tik tālu, ka zaudē mēra sajūtu. Tā aprakstīdams asiņainos notikumus soda ekspedīcijas laikā, viņš saka, ka grafs Tode „rikojās ar uguni, lodi, zobenu un cilpu tā, ka līķi gulēja un karājās tā kā nogatavojušies augļi.“ (335, V). Pārsteidz, ka aistēts Akuraters varmācīgi nogalinātos spēj salīdzināt ar rudens augļiem! Viņa naidis pret krieviem ir mērenāks, jo viņš, ilgāku laiku Krievijā dzīvodams un studēdams, mācījies šo tautu izprast. Bet ne tikai svešautiešus vien viņš nīst, viņš nīst arī latviešu priekškaŗa vecsaimniekus (skat. romānā Pēteris Danga), kas kalpo tikai vienam elkam — turībai un zina runāt tikai par sviesta cenām un sugas lopiem. Un latviešu pilsoņus, kam „trīs krupji ir dvēseles elements“. Viņš nīst lieliniekus, kas nepazīst svēto saistību ar dzimto zemi. Savu naidu viņš izgāz ne tikai stāstos un dzejoļos, bet arī komēdijās. Tā Piecos vējos izsmiets zemnieks-praktiķis, kam visu piecu valdību maiņās svarīgs tikai viens jautājums: kāda nauda tagad derēs? Bet komēdija nav Akuratera žanrs. Pieskaroties īstenībai, viņu nomāc šauras robežas, un īgnumā viņš sāk šaržēt. Tādēļ arī no viņa daudzām komēdijām vienīgi Priecīgā saimniekā ir vairāk nekā attiecīgās dienas karikatūra. Tikai tur, kur Akuraters spēj aizrauties, sumināt un sludināt, vai arī tur, kur viņš smalkā rezignācijā smaida un bauda, viņa darbiem patiesa mākslinieciska vērtība.

Akuratera smaržas reibina. Viņa sapņi deg. Bet tas, kas deg, tas aizdedzina arī citus. Un tā Akuraters 1905. gadā aizdedzināja jauniešu sirdis protestu pret Krievijas žņaugiem un pasaules karā — domu par Latvijas patstāvību. Dažas Akuratera dziesmas kļuvušas

par simbolu, par visas tautas īpašumu. Atcerēsimies tikai brīnišķo balādi Latvju strēlnieki: virs apsnigušiem kapiem pusnaktī liesmo sarkanbaltsarkanie karodziņi: „Kur karodziņš liesmodams plīvo, Tur sāpēs mums atmiņas mirdz, Tur Latvijas brīvības sēkla, Tur latvju strēlnieku sirds.“ Strēlnieku slavu dzied liela daļa dzejoļu krājumā Dienu prieks. Tie Akurateram visgaišākie un visvarenākie cilvēki:

Tie tautas dziesmas dzied, kad miers tiem ļauts,
Un kaujās skrien, lai savu naidu dzēstu.

Kas tautas likteni grib saskatīt,
Lai lūko viņu gaiši mīlās sejās.

(Dienu prieks 119)

Un Ugunīgos ziedos lasām par strēlniekiem: „Tie ir bijuši karsti karotāji, kurus ne komanda, bet viņu sirds bija nesusi preti ienaidniekam“ (83. lp.). Dzimtenes skaistumu apdzied Latvijas balādes. Nevienš no mūsu dzejniekiem tik gleznainos vārdos nav tvēris Kurzemes, Vidzemes un Latgales īpatnību. Bet tīri balādiska šai krājumā maz, jo Akurateram gan padodas balādēm nepieciešamais svinīgais tonis, bet grūtāki šim žanram nepieciešama koncentrēta izteiksme un drāmatiski spraigā norise.

Arī patriotiskās senatnes drāmas Viesturs un Kaupo liecina par Akurateru karotāju. Gudri apvaldītais Viesturs dzejniekam nav tik tuvs kā neprātīgais sapņotājs Kaupo, bet tomēr Akuraters dzīvi gleznojis Zemgales ķēniņu. Visdzejiskāka top Akuratera valoda, kad viņam nav jārūnā par ķēniņiem un virsaišiem, bet par jaunekļiem varoņiem, kas savu dzīvību gavilēs aizdāvinājuši dzimtenei. Krustneši pie Gaujas (krājumā Dzīves vārtos, 1933) ir poēma prōzā. Šeit varonis nav zemgalietis, un tas Akuratera pasaulē ne visai bieži gadās. Ar brīnumainu poēziju viņš apviļņo jaunā vidzemnieka traģēdiju. Lai šis stāsts, labākais no Akuratera pēdējā laika darbiem, būtu iespaidīgāks, tas rakstīts pirmā personā. „Ak, Gauja, mana brīnišķīgā Gauja! Drīz man būs jāaizver acis un es vairs neredzēšu viņas burvību, šos nokalnus un lejas un šo glāstošo klusumu. Jo klusums ir Gaujas un Vidzemes lauku dvēsele. Un negaiss, kas nupat ir pārgājis, tikai ir padziļinājis šo klusumu.“ (91). Tā raksta vidzemnieks, kas sevī izjūtis visas tautas mokas un sajūsmu un 19 gadus vecs mirst Jāņu naktī. Viņš, protams, nav mīlējis vienkāršu meiteni, bet princesi, kurai bija rudzu puķu acis un Gaujas dvēsele — klusa un dziļa. Kā skolnieks viņš bija iestājies armijā, un nāves domas viņam raisīja kādu dīvainu kvēli krūtīs. Šī kvēle bija naidis, un tikai Akuratera karotāji zin, ka „naidis var būt uzmodinošs un glāstošs reizē“. Naidā ir stiprums un apņemšanās,

naids pat ir nosaukts par svētu un pestījošu. Sadursmē ar Vāczemes krustnešiem viņu ievaino pēc tam, kad viņš lielā pacilātībā vienu otru ienaidnieku nositis. „Tā bija drausmīga un nežēlīga diena. Tad mēs, baskāji, saķērāties ar pašu nāvi, vareno, zilpelēko krustnešu izskatā.“ Un Līgo vakarā, kad meitas uzkar vainagus istabā, un savītušu zāļu smarža ar dziļu grūtsirdību piepilda māju, notrīs kaut kur dziesmas atbalss — tā jauneklā dzīvība, kas pārtrūkst un mirst. Un jaunietis, īsts Akuratera tēls, mirst ar sveicienu dzīvībai: „Līgojat laimīgi zem šiem vainagiem, jūs dzīvie.“

Līdzīgi šiem krustnešiem pie Gaujas skan illūstratīvais teksts Valles simfōniskajai poēmai Nāves Sala, kur Akuraters tikpat skaisti apdzied Daugavu kā Gauju poēmā Gaujas Virsaitis:

Ak, Gauja, Vidzemes josta,
Kas daiļāks par tevi vēl?

Ak, Gauja, varoņu teika,
Kas klusāks par tevi vēl!

e) Klusums. Viskaislīgākās sirdīs mostas vislielākās miera ilgas. Pēc kariem un revolūcijām dzejniekā dzimst atziņa, ka vienīgi klusums spēj atpestīt. Šī doma izkaisīta vairākos Akuratera darbos. Slavinādams Vidzemes skaistumu, viņš ieslēdz to klusumā. 1920/21. gadā rakstītos stāstus Akuraters apvieno ar virsrakstu Klusums un gaismā. Šā krājuma visvērtīgākā stāstā (ar to pašu virsrakstu) bijušo sarkanarmieti Kalnieti, lepnu karotāju, pēc traģiska mīlestības pārdzīvojuma pārņem klusuma ilgas. Viņu, degošu revolucionāru, notiesā uz nāvi. Un kad klusā pavasara dienā Kalnieti izved no cietuma, iedod lāpstu rokā, lai rītdienai pats sev raktu kapu, viņš pirmo reiz saprot dzīves īsto nozīmi. „Te pirmo reiz man radās doma par paradīzi — par absolūtu mieru un gaismu. Es biju dzīvojis tikai peklē, kur ir idejas, cīņas, bez gala nemiers, tumsa, trakums. Otro dzīvi, kas mums ļauta, nebiju dzīvojis — tagad es sapratu viņas daiļumu“ (50. lp.). „Kāds neatvairāms ass ilgojums pēc tās dzīves mani apskāva!.. Es redzēju lielu klusumu pār rozēm, pār druvām... un dzīvi pilnu saskaņas un laimes. Miers stāvēja augstu, kā balts krusts uzsprausts pār zemi.“ (51). Bet Kalnietim naktī priekš notiesāšanas izdodas izbēgt, un viņš, redzēdams dzīvi tās seklumā, bet pasauli tās bezgalīgā skaistumā, top par tīpisku introvertētu cilvēku. Jau viņa āriņais izskats to liecina — klusajā smaidā bija tik daudz gudrības un piedošanas, acīs neatspoguļojās ārpasaule, ādas krāsa iedzeltējusi kā japāņiem vai veciem mūkiem. Reālitate viņam neeksistē, ar ārpasauli tam nav nekāda sakara, viņš nogremdējas savā Es, viņu pārņem liela vienaldzība pret cīņām, politiku, revolūciju. Pīpēdams opiju, Kalnietis sauc savā valstī visus, kam ir „diezgan no patiesības un kas meklē sapņus. Zemes

dvēsele, no kuŗas mēs esam aizbēguši, meklē mūs un sauc atpakaļ, lai topam par puķēm un kokiem“. Kalnieša daiļajā, bet rezignācijas pilnajā klusumā nav dzīvības. Arī Osis, klusās svētnīcas ilgotājiēs, aiziet no dzīves (Maska). Savādāku klusumu uztveram mistērijā Ap-tumšošanās, tur tas nes mieru, jaunas, auglīgas dzīves sākumu: parādās Kristus (tā vienīgā reize, kur Akuraters liek runāt Kristum), un kā sanitārs atnes revolūcijās un kildās nogurušiem cilvēkiem ilgoto klusumu un gaismu. Viņš rāda cilvēkiem uz Daili, uz jauku bērnu un teic: „Tā ir vairāk nekā es.“ Un vienā no visdaiļākiem Akuratera stāstiem Mūžības tuvumā (krājumā Dzīvības sākumi) vecās, gaišās saimnieces atmiņu stāsts mūs apņem ar svētvakara klusumu. Tikpat sirsnīgi, bet vēl dziļāki meditātīvais motīvs skan mazajā, bet ļoti nobeigtajā poēmā-prōzā Māte. No daudziem pasaules kara piedzi-vojumiem viens mazs notikums dzejniekam neiziet no prāta: tas bija pirmā Ziemassvētku dienā 1916. gadā, lielo Ziemassvētku kauju laikā. Latviešu strēlnieki bija sagūstījuši vācu kareivi, nobadējušos, nosalušu puisi. Sākumā tie visādi nīrgājās par viņu, mēģinādami iebiedēt jau tā drebošo pretinieku. Bet tad tas pēkšņi saka: „Apžēlojaties, lūdzu. Man Hamburgā ir māte ... man ir māte Hamburgā“. Un dzejnieks jautā: „Kamdēļ viņš minēja savu māti? Laikam gan šī vienkāršā cilvēka, seglinieka, sirds gribēja ar to atgādināt mums visiem kaut ko dārgu un cilvēcīgu, kaut ko tādu, kas svēts, neaizkara-rams ... Māte — tas ir kaut kas starptautisks. Tikpat kā Sarkanais Krusts vai cilvēcība, ko nedrīkst aiztikt.“ (Dzīves vārtos, 251). Rota-līgs Akuratera sevī vērsta klusums top tēlojot smaidīgi grāciņo Erōsu, kam nav nekā no dzejnieka kādreizējā patosa un skaļuma (skat. krāj. Erōsa cilts), vai arī ļaujoties Rožainam vējam, šim smal-kās rezignācijas un daiļuma apdvestām noskaņām, kuŗas tālāk ri-sina Elegiski momenti un Neatrastā.

Akuratera grāmatas chronoloģiskā kārtībā.

Taisnības meklētāji. 1902.	Skatu luga. 1902.	Saules gredzens. Teiku drāma. 1911.
Cilvēks. Stāsts. 1905.		Kalpa zēna vasara. Atmiņu zīmē-jums. 1911.
Zvaigžņu nakts. Dzejas. 1905.		Sirds varā. Elegijas. 1912.
Ziemeļos. Dzejas. 1906.		Degoša sala. 1912.
Bez svētnīcas. Dzejas. 1907.		Iz bijušām dienām. Stāsti un tēlojumi. 1913.
Stāsti. I. 1907.		Kurzemē. Komēdija. 1914.
Astras. Dzejas un poēmas. 1909.		Puķes ziemējos. Stāsti. 1914.
Lāča bērni. Skati iz kalpu dzīves. 1910.		Parādības. Stāsti un tēlojumi. 1914.
Kēniņa meita. Idilliska komēdija. 1910.		Sapņi un likteņi. Stāsti. 1919.

Draugu sejas. Stāsti. 1919.
 Šis un tas Itnekas. Pasaka piecos
 cēlienos. 1920.
 Saules valgos. Poēmas. 1920.
 Kopoti raksti, I/II (bez gada skaitļa).
 Dienu prieks. Dzejas. 1921.
 Pēteris Danga. Romāns. 1921.
 Klusums un gaisma. Stāsti. 1921.
 Latvijas balādes. 1922.
 Rožains vējš. Dzejas. 1922.
 Kaupo, līvu virsaitis. Tragēdija. 1922.
 Pieci vēji. Tautas komēdija. 1922.
 Viesturs, Zemgales virsaitis. Tragē-
 dija. 1922.
 Erōsa cilts. Stāsti. 1923.
 Kopoti raksti, I—XII. 1923.—28.
 Dzīvības sākumi. Stāsti. 1924.
 Diena atspīdumi. Revolūcijas atmiņu
 grāmata. 1924.
 Sidraba birze. Pasaka piecos cēlie-
 nos. 1924.

Tautas darbinieki. Komēdija. 1924.
 Elegiski momenti. Dzejas. 1925.
 Aptumšošanās. Mistērija. 1925.
 Ugunīgi ziedi. Romāns. 1925.
 Apvienosimies. Stāsti no tautas dzī-
 ves. 1926.
 Sapnotāji. Stāsti. 1927.
 Priecīgais saimnieks. Komēdija. 1928.
 Laupītājs. Mātes meita. Komēdijas.
 1929.
 Mīlestības zeme. Komēdija. 1930.
 Ģimenes. Stāsti. 1930.
 Neatrastā. Dzejas. 1932.
 Amora talons. Komēdija. 1932.
 Dzīves vārtos. Stāsti. 1933.
 Bezdarbnieki. Komēdija. 1934.
 Vecie un jaunie. Komēdija. 1934.
 Kronvalds. Vēsturiski skati. 1935.
 Draugi un gadi. Stāsti. 1935.

Tulkojumi: Ibsena Brands. 1911.
 „ Meža pīle. 1913.
 „ Pērs Gints.
 „ Troņa tīkotāji.
 Oskara Vailda Zalome. 1912.
 M. Māterlinka Māsa Beatrise (b. g. sk.)

Izdevusi „LITERĀTŪRA“.

Grāmatu spiest. kooper. „Grāmatrūpnieks“, Rīgā, Pils ielā 14.

23. SEP. 1936

